

Posudek na disertační práci

Název práce: Sociální role zastánce jako významný faktor k eliminaci šikany na ZŠ

Autor: Jiří Kressa

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Posudek vypracoval: doc. Jiří Jošt, CSc

Datum: 25. října 2017, České Budějovice

Práce je společensky významná vzhledem k závažnosti a rozšíření sociálně patologického jevu, jakým je šikana. Smysluplnost práce vidím také v tom, že je určena pro obor pedagogické psychologie, na jejíž půdě může být účinně potlačována. Práce obohacuje vzdělávání a přípravu budoucích učitelů, kteří se stávají významnými aktéry v léčbě této nemoci.

Autor ji koncipoval v souladu se svým záměrem teoreticko-empiricky. V teoretické části předložil čtenáři rozsáhlý přehled zejména zahraničních studií o šikaně, kterých je výrazně více než studií českých. Myslím si ovšem, že české studie, zastoupené pionýry tohoto tématu Pavlem Říčanem a jeho skupinou z Psychologického ústavu Akademie věd a Michalem Kolářem, reprezentantem poradenské praxe jsou velmi dobré a srovnatelné se studiemi zahraničními. Empirická část představuje těžiště práce. Vzorek dětí je úctyhodný (N = 512). S jeho výběrem se autor setkal s problémem, kterým je tzv. informovaný souhlas rodičů – tento nástroj, který má chránit participující osoby, se paradoxně obrací proti smyslu pomáhajících profesí a neumožňuje v daném případě realizovat plně reprezentativní výběr; autor si je tohoto limitu dobře vědom a vyvozuje z něj i patřičné důsledky pro interpretaci svých nálezů. Autor jasně a zřetelně popsal použité metody, jejich administraci a způsob zpracování dat – tím vyhověl podstatnému pravidlu empirického výzkumu, tj. každý, kdo se s jeho výzkumem seznámí, jej bude moci také zopakovat, a tím přispět k vyšší reliabilitě nálezů. Pokud jde o východisko k empirické části, postrádám zde formulaci výzkumné otázky. Autor předloží čtenáři hypotézy, které by mohly být dle mého názoru vyjádřeny srozumitelněji. Hypotéza má být mostem mezi tím, co známe a tím, co neznáme. Vztah mezi teoretickou částí (tím, co známe) a vyvozením výzkumné otázky a hypotézy je pro čtenáře nejasný a neurčitý. Pro určení rolí v šikaně (agresor, oběť, zastánce) použil autor nejprve Olweova dotazníku založeného na self-reportu. Aby autor kontroloval tendenci k deziderabilitě, použil poté ke stejnému záměru dotazníku Guess Who založeného na sociometrii (viz kapitola 9.7, s. 71). V této fázi vyřadil respondenty, u kterých byla klasifikace nejednoznačná, vč. žáků v tzv. dvojroli. Tím zredukoval původní soubor (N = 512) na N = 406. Smysl této redukce mi zůstává nejasný. Dvojrole je reálná v praxi šikany; nejde o

diagnostickou chybu. Na vojně v dřívějším režimu jsme se setkávali standardně se situací, kdy jeden a týž jedinec – zpravidla nováček - byl šikanovaným a posléze jako tzv. mazák se stal šikanujícím. Mnohý agresor – použijeme-li Kolářovy typologie „srandista“ – má signifikantně rozštěpený sociometrický nálezn: je oblíbený a současně i neoblíbený. Oběti agresorů bývají rovněž sociálně problémoví jedinci s neurčitým, „rozpačitým“ náleznem. Proto vnímám uvedenou a dosti silnou redukci nikoli jako zlepšení, nýbrž jako ochuzení vzorku, který sám už byl v samotné počáteční fázi ochuzen o neochotu některých rodičů (představujících 15% podíl z celkově oslovených). Oceňuji kombinaci kvantitativních a kvalitativních metod. I když je podíl respondentů v kvalitativní části metodologie nízký, přesto jejich zařazení vneslo „kus života“ co jinak „šedého“ světa číselných testových skóre a statistických výpočtů. Cenné je to právě v pedagogické psychologii. Autor věnoval většinu své pozornosti žákům. Jak však percipovali své žáky jejich učitelé, kteří představují – ve světle autorových náleznů - významný zdroj sociální opory? Zde jsem s napětím očekával, že autor bude také studovat shodu mezi výsledkem sociometrického přístupu (dotazník Guess Who) a posouzením učitelů, kteří by klasifikovali své žáky do stejných tříd (agresor, oběť, zastánce, nezúčastněný). Shoda mezi oběma výsledky by mohla být kritériem sociální percepce učitelů. Jak uvádí autor v první části své práce, zahraniční studie ukazují na nižší kvalitu sociální percepce učitelů u starších žáků. Platí to i u nás? Kvalitativní metoda, kterou autor navázal na kvantitativní přístup, by naznačovala, že nikoliv. Interpretace výsledků je celkově přiměřená zvolené metodě a závěr je dobře podložený. Práce je proporčně vyvážená (poměr teoretické a empirické části). Přílohy jsou ilustrativní a mohou posloužit jako odrazový můstek pro případné opakování práce. Seznam literatury je bohatý, zejména na zahraniční zdroje.

Závěr: Předložená disertace je originální, přínosná a splňuje celkově kritéria, která jsou požadována pro daný typ prací. Proto ji doporučuji k obhajobě.

Otázky:

1. Nechtě se autor pokusí charakterizovat agresory, které nalezl, ve světle Kolářovy typologie.
2. Nechtě se autor pokusí charakterizovat zastánce z hlediska Hrabalova SO-RA-D, tj. vlivu, obliby a náklonnosti.
3. Totěž u tzv. nezúčastněných.
4. Dle self-reportového přístupu (Olweova metoda), tab. 4, s 69 je podíl agresorů 5,4%. Dle sociometrického přístupu (Guess Who, tab. 5a, s. 72) je podíl agresorů 19,2%. Rozdíl je nápadný. Proč? Autor v diskusi tento nálezn bohužel nekomentuje.
5. Tab. 9 a 10 ukazují, že agresoři a jejich oběti jsou sociálně problémoví – mají nízkou míru percipované sociální opory poskytované spolužáky, na rozdíl od zastánců a nezúčastněných. Graf 1 (sestavený dle tabulek 8, 9 a 10), s. 78 ukazuje, že žáci dovedou obě kategorie sociálně problémových (agresorů a jejich obětí) odlišit od nezúčastněných a zastánců a pohrdají zejména oběťmi. Uvažuji správně?